

ТВОРЧАСЦЬ ЯНКІ КУПАЛЫ І ЯКУБА КОЛАСА: АСПЕКТЫ ПАЭТЫКІ І КАМПАРАТЫВІСТЫКІ

УДК 821.161.3(092)Купала

КАМЕДЫЯ ЯНКІ КУПАЛЫ «ПАЎЛІНКА»: ГЕНДАРНЫ АСПЕКТ

Ю. Ю. Атрошчанка, Г. Я. Касцючык

*ДУА «Гімназія г. Камянец»
Камянец, Рэспубліка Беларусь
j.kaplia@mail.ru*

У артыкуле праводзіцца гендарны аналіз твора на сацыяльным і сямейным узроўнях. Даследуюцца працоўныя заняткі герояў, іх сямейныя адносіны і ўяўленні пра дабрабыт і сямейнае шчасце.

Ключавыя словы: сацыяльныя ролі; падзел працы; склад сям'і; народныя ўяўленні; дамінуючая роля.

YANKA KUPALA'S COMEDY "PAWLINKA": GENDER ASPECT

Y. Y. Atroschanka, G. Y. Kastyuchik

*SEI "Gymnasium of Kamianets"
Kamianets, Republic of Belarus
j.kaplia@mail.ru*

The article conducts a gender analysis of the work at the social and family levels. The work activities of the heroes, their family relationships and ideas about well-being and family happiness are studied.

Key words: social roles; division of labor; family composition; popular ideas; dominant role.

Камедыя Янкі Купалы «Паўлінка», напісаная ў 1912 годзе, адыграла знакавую ролю ў станаўленні і развіцці беларускага сцэнічнага мастацтва, стала класікай драматургіі і з'яўляецца візітнай карткай Нацыянальнага акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы.

Дзеянне ў творы адбываецца, як пазначыў сам аўтар, «да рэвалюцыі». Персанажы п'есы ў жыцці мелі рэальных прататыпаў. Па меркаванні А. В. Сабалеўскага, Адольф Быкоўскі быў напісаны з Павэлака Ваяводзкага, ганарыстага шляхцюка з фальварка Калдукоўка (Лагойшчына), Сцяпан Крыніцкі – з Гілярыя Аблачымскага, Пранцісь Пустарэвіч – з Пранцішка Аблачымскага, брата Гілярыя, скнары і п'яніцы. Вобраз галоўнай гераіні п'есы, Паўлінкі, напісаны з дачкі Гілярыя Ядзі, вельмі прыгожай дзяўчыны з цудоўным голасам. Прататыпам Якіма Сарокі выступае Мечыслаў Багдановіч, настаўнік, стрыечны брат Ядзі, што жыў у сям'і Гілярыя, кахаў Ядзю і нешчасліва сватаўся да яе [5].

На думку П. Васючэнкі, камедыя «Паўлінка» Янкі Купалы мае два планы: першы план п'есы, звонку цалкам жыццёвы, відавочны, рэалістычна-бытавы, даступны ўсім, па сутнасці, абарочваецца чыстай тэатральнасцю. Другі ж план п'есы неаднастайны. У ім ёсць і алегорыя, і разгорнутыя метафары, і сапраўдныя сімвалы [1, с. 62–63]. Шматлікія даследчыкі адзначаюць сімвалічны змест п'есы, дзе алегарычна, праз вобразы галоўных герояў, паказана Старая і Маладая Беларусь [4].

Для нас важна прасачыць, якім чынам у творы ўвасобіліся ўяўленні пра тыпова мужчынскія і жаночыя сацыяльныя ролі, вызначыць асаблівасці сямейных адносін персанажаў камедыі

«Паўлінка». Таму мэтазгодна вылучыць наступныя ўзроўні даследавання мастацкага свету твора:

- сацыяльны (грамадскія ролі і заняткі, улада, сацыяльны статус);
- сямейны (утварэнне сям'і, стасункі паміж мужам і жонкай, бацькамі і дзецьмі).

1. Сацыяльны ўзровень даследавання.

Трэба адзначыць, што кожнае грамадства характарызуецца пэўным тыпам размеркавання абавязкаў паміж поламі. Калі грамадства заснавана на дамінавай мужчынскай сіле і жаночай рэпрадуктыўнай функцыі, то арганізацыя падзелу мужчынскіх і жаночых роляў адбываецца паміж паляўнічым, воінам, з аднаго боку, і збіральніцай, маці, з іншага. Аднак такое размеркаванне не абсалютнае. У адных грамадствах жанчыны займаюцца сельскай гаспадаркай, у іншых гэта робяць мужчыны. Існуюць прыклады жанчын-паляўнічых і ваяўніц і мужчын, якія займаюцца доглядам дзяцей.

У камедыі «Паўлінка» Янкi Купалы цэнтральным канфліктам выступае непрызнанне прадстаўнікамі шляхты роўнасці з мужыкамі:

Агата. А ўсё ж такі скажы мне, дзеткі, чаму так твой тата на яго заеўся?

Паўлінка. Бо... бо Якім з мужыкоў... [3, с. 48].

Аднак сацыяльная няроўнасць не адбіваецца на працоўных абавязках персанажаў. У творы зафіксавана кола мужчынскіх і жаночых заняткаў, гаспадарчых абавязкаў. Тыповымі для мужчыны з'яўляюцца апрацоўка зямлі (аранне поля, сеў пшаніцы), касьба, выгул свайскай скаціны, паляванне і інш.:

Альжбета. Якія ж сёлета ўраджаі ў пана Адольфа?

Адольф. А нішто сабе. (*Відам лгучы.*) Жыта нажаў коп са дзвесце, аўса таксама са дзвесце, ячменю – з сотню.

Адзін з гасцей. А колькі ж у пана зямлі?

Адольф. Валокі з паўтары добрыя будзе [3, с. 63].

Жанчыны ў п'есе займаюцца гатаваннем ежы, хатняй гаспадаркай (шыюць, мыюць, прыбіраюць), клапацяцца пра дзяцей, гасцей і пра свайго мужа. У творы Янка Купала падкрэслівае значную ролю жанчыны ў захаванні дабрабыту, што відаць з размовы Агаты са сваім мужам Пранцісем:

Агата. Ты зараз, п'яніца, тудэма-сюдэма, і галаву забудзешся. Гэта ж аж дамоў давалокся і тады толькі агледзеўся, што шапкі забыўся.

Пранцісь. Собственно, а баба нашто, – каб усяго пільнавала [3, с. 89].

С. М. Жульнікава тлумачыць гендарны падзел працы так: медыятыўная функцыя жанчыны і яе роля ў рэпрадукцыі жыцця праглядаецца ў тым, што ў вераваннях славян жаночы пачатак суадносіцца з клубком, верацяном, якое напаяўняецца пражай, – з фізіялагічнымі зменамі цяжарнай жанчыны, а вобраз сякеры суадносіцца з мужчынам [2, с. 179].

Усе ролі і абавязкі размеркаваны паміж героямі згодна з уяўленнямі патрыярхальнага ладу: дом і каля дома – доля жанчыны, мужчына працуе часцей па-за межамі сваёй хаты:

Пранцісь (да Агаты). Ты, пане дабрудзею, баба, не лезь сюды з цікавым носам. Собственно, пільнай сваёй спадніцы і панчохаў, вось-цо-да. А мы суд зробім... правы і скоры [3, с. 54].

У творы мы таксама сустракаем рэдкую для сялянскага быту прафесію: Якім Сарока адвучыўся на настаўніцкіх курсах, што адразу вылучае яго сярод іншых («Штось сягоння на кірмашы Якіма Сарокі не было. А то, бывала, такім франтам пахаджывае, што куды мяне вядзеш, пусці мяне к чорту» [3, с. 56]).

Вобраз Паўлінкі, як лічаць даследчыкі, сімвалізуе Маладую Беларусь, таму аўтар увасобіў у гэтым персанажы перадавыя ідэі, у тым ліку і новае стаўленне да сацыяльных стасункаў і роляў жанчыны і мужчыны ў грамадстве. Так, назіраючы за тым, як Паўлінка завіхаецца ля стала, частуючы жаночую і мужчынскую палову гасцей, якіх пасадзілі традыцыйна з розных канцоў стала, можна заўважыць яе роўнае стаўленне як да дзяўчат, так і да хлопцаў: яна не вылучае нікога з гасцей, аднолькава падносячы напоі ўсім. Калі ж прыйшоў час прыбіраць посуд, Паўлінка прыцягнула да жаночай працы Адольфа Быкоўскага:

Паўлінка. Не так, пан Адольф, бярэш шклянкі; трэба вось як. (*Паказвае.*) Ну, і зграбны ж! не раўнуючы – як вол да карэты [3, с. 78].

З вышэй адзначанага відаць, што Янка Купала ў творы перадаў уяўленні пра традыцыйны падзел прасторы і працоўных функцый паводле полу: жаночыя персанажы займаюцца хатнімі справамі (гатуюць ежу, даглядаюць гаспадарку, вырабляюць адзенне і інш.), мужчыны засвойваюць аддаленую ад дома тэрыторыю – ходзяць у лес, аруць зямлю, займаюцца паляваннем і інш. Аўтар паказвае зрухі ў такой сістэме праз вобразы прадстаўнікоў малодшага пакалення.

2. Сямейны ўзровень даследавання.

У творы прадстаўлена мадэль традыцыйнай сям’і, члены якой падпарадкоўваюцца патрыярхальнай сістэме адносін. Галоўным у сям’і з’яўляецца бацька – Сцяпан Крыніцкі, яго паважаюць, з ім радзяцца, нягледзячы на тое, што яго слова часам аспрэчвалі жонка і дачка.

Альжбета – жонка Сцяпана, хоць і падпарадкоўваецца патрыярхальным законам грамадства, не мае статусу абсалютна абмежаванай, бяспраўнай асобы. Улада жонкі ў кантэксце традыцыйнага народнага светабачання ацэньваецца негатыўна, таму ў творы аўтар сцвярджае непахіснасць грамадскай сістэмы, дзе дамінуючая роля належыць мужчыне:

Альжбета. Гэта ж мне калісь казалі: ідзі за Сцяпана, – я і пайшла без ніякай спрэчкі са сваімі старымі [3, с. 42].

Агата. Усе яны добрыя, пакуль не ўбярэ каторы дзяўчыны ў свае рукі, а як убярэ, тады на іншы лад, тудэма-сюдэма, зайграе, а ты танцуй пад яго дудку [3, с. 44].

Аднак дачка Паўлінка смела выказвае свае меркаванні наконт справядлівасці ў грамадстве, роўнасць мужчыны і жанчыны ў сям’і:

Агата. Мала што, дзеткі, тудэма-сюдэма, любіш яго, але калі бацька не хоча, дык падумай, што людзі скажуць, як супроці волі старых пойдзеш.

Паўлінка. А што там людзі? Яны ж з ім жыць за мяне не будуць і па маёй смерці за мяне пакутаваць не будуць. Пагавораць, пагавораць ды перастануць, як намазоляць языкі [3, с. 45].

У творы драматург сутыкае старое пакаленне з традыцыйнымі поглядамі на сямейнае і сацыяльнае жыццё і моладзь, якая яшчэ не адышлася ад народных уяўленняў пра статус і ролю мужчыны і жанчыны ў сям’і і грамадстве, але ўжо па-іншаму ставіцца да катэгарычнага падпарадкавання гендарным стэрэатыпам. Так, Якім прапаноўвае Паўлінцы збегчы і ажаніцца таемна, але потым усё ж такі «падаць у ногі бацьку і прасіць» [3, с. 35]. Пры гэтым падкрэсліваецца, што такі спосаб пабрацца шлюбам амаль увайшоў у сістэму: «Ці то мы будзем першыя або апошнія? Янка Лукашонак з сваёй Зосыяй так зрабілі, Ігнась Манякоўскі з сваёй Дамінісай, ды і шмат хто... Бацькі спачатку пазлуюць, пазлуюць трохі і адпусцяцца, – ведама, бацькаўскае сэрца. Вось мы з табой, міленькая, такім парадкам самі сабе шчасце збудуем і нічыёй ласкі прасіць не будзем» [3, с. 45].

Пытанне стварэння сям’і з’яўляецца цэнтральным у камедыі «Паўлінка». Янка Купала абыгрывае класічны «шэкспіраўскі» канфлікт – бацькі не дазваляюць пабрацца шлюбам закаханым. Але аўтар дадае народнага каларыту, падкрэсліваючы бяспраўнае становішча дачкі ў сям’і:

Альжбета. Дужа трудна паладзіць з цяперашняй моладдзю. Пайшло такое распуства на свеце, што не дай Божа! Заместа кніжак ды набажэнства – чытаюць нейкія дрындушкі. Вецер ва ўсіх па галаве ходзіць. Гэта ж мне калісь казалі: ідзі за Сцяпана, – я і пайшла без ніякай спрэчкі са сваімі старымі.

Агата. А так, так, тудэма-сюдэма! І мой, як да мяне пасватаўся, бацька-нябожчык і кажа: ідзі, бо ўсё роўна ніхто цябе лепшы не возьме; я падумала, тудэма-сюдэма, ну і пайшла.

(*Глядзяць абедзве на сваіх мужоў, пасля – адна на адну, плююць кожная ў другі бок і разглядаюць ізноў клункі.*) [3, с. 42].

Такім чынам, у камедыі «Паўлінка» Янка Купала ўвасабляе патрыярхальную мадэль гендарных стасункаў. Нягледзячы на тое, што сацыяльныя нормы суадносяцца з мужчынскім светабачаннем, жанчына не з’яўляецца падудаднай асобай. Падзел працы на мужчынскую і жаночую сферы, якія з’яўляюцца аднолькава важнымі для існавання і дапаўняюць адна другую,

успрымаецца натуральна. Аўтар падкрэслівае імкненне дыферэнцыраваць прастору культуры і грамадства паміж поламі, што павінна садзейнічаць дабрабыту і цэласнасці сям'і.

У п'есе аўтар прадставіў традыцыйную мадэль беларускай сям'і, дзе галоўным лічыцца мужчына – бацька. Аналіз твора паказвае, што зберагаецца субардынацыя паміж старэйшымі і малодшымі членамі сям'і: жонка слухае мужа, дзеці паважаюць сваіх бацькоў.

Аднак такія адносіны характэрны для старога пакалення – новае пакаленне моладзі не згодна з патрыярхальным падыходам да пытання стварэння сям'і. У вобразах Паўлінкі і Якіма драматург увасобіў імкненне моладзі парушыць стары лад з патрыярхальным поглядам на ролі мужчыны і жанчыны.

Бібліяграфічны спіс

1. Васючэнка, П. Драматургічная спадчына Янкі Купалы: вопыт сучас. прачытання / П. Васючэнка. – Мінск: Навука і тэхніка, 1994. – 173 с.
2. Жульнікова, С. Н. Гендер в предметном коде культуры: символ и архетип (на материале славянских обрядов первого года жизни) / С. Н. Жульникова // Кижский вестник. – 2009. – № 12. – С. 178–192.
3. Купала, Я. П'есы. Публіцыстыка. Янка Купала пра сябе / Я. Купала. – Мінск: Кніга, 2002. – 528 с.
4. Навойчык, П. І. Сімволіка жаночых вобразаў у драматургіі Янкі Купалы / П. І. Навойчык // Рэспубліканскія Купалаўскія чытанні: зб. навук. артыкулаў / УА «Гродзенскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Янкі Купалы»; рэдкал.: У. І. Каяла [і інш.]. – Гродна: ГрДУ, 2010. – С. 119–123.
5. Сабалеўскі, А. В. Паўлінка, драматычны твор... / А. В. Сабалеўскі // Янка Купала: энцыкл. даведнік / рэдкал.: І. П. Шамякін [і інш.]. – Мінск: БелСЭ, 1986. – С. 463–465.

УДК 821.162.1:821.161.3

МАРЫЯ КАНАПНІЦКАЯ І ЯНКА КУПАЛА: КРОПКИ СУДАКРАНАННЯ

А. А. Брусевіч

*Гродзенскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Янкі Купалы
Гродна, Рэспубліка Беларусь
brusevich@tut.by*

У артыкуле акрэсліваецца літаратурны шлях Марыі Канапніцкай, які прывёў пісьменніцу да еўрапейскага прызнання і выклікаў цікавасць да яе з боку вучоных-гуманітарыяў, а таксама шырокай чытацкай аўдыторыі, у тым ліку і беларускай. Да пашаноўнікаў творчасці М. Канапніцкай адносіцца і Янка Купала, першы народны паэт Беларусі.

Ключавыя словы: Марыя Канапніцкая; Янка Купала; беларуска-польскія літаратурныя сувязі.

MARIA KONOPNICKA AND YANKA KUPALA: POINTS OF CONTACT

A. A. Brusevich

*Yanka Kupala State University of Grodno
Grodno, Republic of Belarus
brusevich@tut.by*

The article outlines the literary path of Maria Konopnicka, which brought the writer to European recognition and aroused interest in her from humanities scholars, as well as from the general reader, including the Belarusian one. Yanka Kupala, the first national poet of Belarus, is among the admirers of M. Konopnicka work.

Key words: Maria Konopnicka; Yanka Kupala; Belarusian-Polish literary ties.